

שער י'

כללים בלשון התלמוד בבלי

- א. תנא, תנא עלה: תוספתא, שהוא הוספה על דברי המשנה.
- ב. תני חדא, תנא אידך, תניא: בריתא.
- ג. תנו רבנן: בריתא השגורה בפי הכל.
- ד. תנן: פרוש למדנא במשנה. מ"מ מצינו בגמ' באיזה מקומות דמיתנין בריתא בלשון תנן. תנן הוא קשיא.
- ה. תנן התם: למדנא במשנה במסכת אחרת, אמנם לפעמים מצינו דקאמר התלמוד תנן בלי הוספת המלה התם והפוגה למסכת אחרת. תנן התם: הוא תחלת ענין.
- ו. איבעיא להו: סימן שאלה מקהל לקהל ז"א חכמים רבים לחכמים רבים, פשו מיניה: רבים ליחיד. פשו מיניה יחיד ליחיד.
- ז. הקשיות הם בלשון: קשיא להו וקשיא ליה. וכל מקום שנשאלות ב' קשיות והקשיא השניה היא בלשון ועוד, ע"כ שהקשיא השניה היא מעין הראשונה. ואין אומרים ועוד אלא היכא דפירכא השניה עדיפא מקמיתא.
- ח. כל היכא דאיכא: והא איתמר, והא תנן, תנן ורמינהו, ותתניא, איני. הוי פה, ותנינן פה. קשיא היא ולפרוכי קאתי, ומ"מ מצינו ותתניא הרבה פעמים שהוא לסיועי ובגיתותא אמרין לה, וכשאומר והא תניא עפי"ר סיוע הוא.
- ט. כשהגמרא שואלת על אמורא מבריתא מקשינן בלשון תיובתא ופרושה תשובה, ואם הקשיא היא מרבים הסימן: מיתיבי, וכשהקשיא מיוחד הסימן: איתיביה, מתיב.

י. אין מקשין מאמורא לאמורא, וזהו אמרם: גברא אנברא קרמית? חוץ מרב, דרב גובריה, מקשינן מיניה על אמוראי אחריני.

ורש"י פתב ד"רבה" אדם חשוב היה ומאדם חשוב פגון רב או רבה פרכינן פאלו פתיב פמשנה או בפריקתא¹, והתוס' פתבו² דרב פהנא אמורא הוא ומקשי מיניה על רבה ור' יוסף משום דגברא רבה הוה כו' דהוה חריף טובא. וכמו"כ מקשינן מאמוראים היכי דקי"ל דהלכה פותיהו.

יא. כל מקום שהתלמוד מסיק על הקשיא: קשיא, הדבר תלוי ועומד, ולא בפלו הדבר אלא לא מצאו לה תרוץ, וכתב הריטב"א³ ששמע משם א' מחכמי פרוכנציא שהיה מתירן כל מה שעלה בגמרא בקשיא. והרשב"ם חולק ע"ז⁴.

יב. תיובתא: פרושו תשובה שנדחה דברי האמורא והושב. יג. אתקפתא: היא מעין הקשיא וסימנה מתקיף לה, ולשון זה לא שיך אלא בשמקשה ומשיג האמורא את חברו מפת פלפול וסברא בעלמא ולא מפת משנה וברייתא. ומ"מ מצינו בגמ' לשון מתקיף לה לא רק על דברי אמורא אלא גם על משנה וברייתא⁵. יד. מגדר פה: הוא מלשון מתקיף לה.

טו. ודמינהו: הוא מלשון "רמה פים" דהיינו השלכה, שמשליכים שני ענינים שיש להם אותו החזק כדי לברר אותם שלכאורה הם בסותרים, ולא שיך לשון רמיה אלא בשמקשה מבריתות ומשניות הסותרות זו את זו. וכמו"כ קראי דקשי אהדדי אמרינן: דמי קראי אהדדי. וכמו"כ שיך לומר על קשיא ממשנה למקרא ודמינהו⁶.

טז. מימרא שכתוב בה אמר ר' פלוני משום תנא אחד. לא פרכינן מינה מיתיבי, אע"ג דבשם תנא נאמרה פיון דעקרה מימרא.

1. רש"י ב"ק לג, ב ד"ה הא, העירני לזה הרב ר' שלמה מן החר שיח'.
2. במו"ק ב, ב.
3. בב"ב נב, ב עיי"ש.
4. בב"ב נב, ב עיי"ש ברש"י.
5. עיין חגיגה ה, ב וב"מ לג, ב.
6. בב"ב נב, ב.

יז. צריכותא: היא הבאה לקנים שני ענינים שהצרכנו להם ואי אפשר היה למיגמר חד מחבריה וסימנה: צריכא.

יח. ותפיוע: הוא לסייע ולקנים דברי האמורא וסימנו: לימא מסייע ליה.

יט. ודקארי לה מאי קארי לה: הוא לשון קשיא. וענינו לתת סברא למקשה שהקשה דבר פשוט וכי לא ידע דלאו כלום הוא, וי"א שהוא מרבנן סבוראי⁵. ומהרי"ק הביא בשם הערוך דקארי¹²³⁴⁵⁶⁷ הוא לשון ערוב וא"ל"ף מתחלף בעי"ן, ופרושו מה ראה לערבב זה עם זה, והוא כמו קערי מלשון מערה.

כ. לימא כתנאי: ר"ל מי נימא דהני תנאי פליגי במילתא דהך אמורא, או בפלוגתיהו דהךד אמוראי, ודחוק הדבר שיאמר האמורא סתם, שאם בא לפסק הלכה הו"ל לומר בהדיא הלכה בפלוגי, ומדסתם דבריו משמע דאליבא דכו"ע הוא. והיכא שהוא מסבם אומר כתנאי בלא לימא.

כא. תפשוט מהא: הוא מפריתא. תפשוט מהכא הוא מהשמעתתא.

כב. תיקו: ר"ל תיקום שקם ונצב הפעיא ונשאר ספק וי"א שהוא ראשי תבות תשבי יתרץ קשיות ואבעיות. ושמעתי: מדוע בספק אבדה שלא ידעינן למי להחזירה אמרינן יהא מונח עד שיבא אליהו ובספק בהלכה אמרינן תשבי יתרץ, ולא אמרינן אליהו יתרץ? שאלהיו היה חוץ מנביא גם חכם גדול בתורה שנמנה עם מקבלי התורה. ולפי"ז, בספק בהלכה אין אנו זקוקים לאלהיו מחמת היותו נביא, דהא לא בשמים היא, אלא שאנו זקוקים אליו, כי בבואו בעגלא יחזיר לנו את כל התורה ותתחדש הקבלה ולכן אנו מזבדין אותו בשם תשבי ולא אליהו הנביא, על שם עירו, וכאדם האומר חכם שבעירה פלוגית, אמנם בספק אבדה יהא מונח עד שיבא אליהו הנביא ויברר בגבואה של מי זה.

כג. לימא הני תנאי כתנאי: משום דדחיקא מלתא

החומר 1234567
אוצר החכמה

דְּתָרִי מִתְּנִיתִין וְתָרִי מִחֲלָקוֹת דִּהְיוּ בְּחֹד עֲנִינָא שִׁיחִיו בְּתָרִי לִישָׁנָא, וְעוֹד דְּמִסְדֵּר הַמִּשְׁנָה וְהַפְרִיטָא הָוָה לָהּ לְמִיתְּנִיהוּ גַבִּי הֲדָדִי פְּלוֹנִי וּפְלוֹנִי אוֹמְרִים בְּךָ.

כד. אֲתָמֵר: שִׁיךְ עַל פְּלוֹגְתִּיהוּ דְּאִמּוֹרָאִים: אֲמַנְם בְּיוֹמָא⁶ אֲמַרִּינן אֲתָמֵר עַל מִחֲלָקַת דְּר' יֵאֲשִׁיָּה וְר' יוֹנָתָן, וְכָתַב שֵׁם הָרִיטָב"א מִשּׁוּם שְׁלֹא נִשְׁנָה מִחֲלָקָתָם לֹא בַּמִּשְׁנָה וְלֹא בַּפְּרִיטָא. אֲלֹא שֶׁהָאִמּוֹרָאִים הָיוּ מְקַבְּלִין שְׁנִחְלָקוּ בְּזוֹה וְאֲתָמֵר בֵּן בְּבִי מִדְּרִשָּׁא מִפִּי הָאִמּוֹרָאִין, וְהֵת"י שֵׁם כְּתָב שְׁכִינָן שֶׁהָיוּ תַּנָּאִים אַחֲרוֹנִים נִזְכְּרוּ בְּגַמ' בְּלִשׁוֹן אֲתָמֵר.

כה. אִף אֲנִן גַּמִּי תַּנִּינָא, מַאי קַמ"ל תַּנִּינָא: הֵיכָא שְׁהוּא מִשְׁנָה מִפְּרָשְׁתָּ שִׁיךְ לְשֹׂאֵל מַאי קַמ"ל תַּנִּינָא. אֲמַנְם הֵיכָא שְׁהוּא דִּיּוֹק שִׁיךְ לֹמֵר אִף אֲנִן גַּמִּי תַּנִּינָא.

כו. וְתַנָּא תוֹנָא: תַּנָּא דִּידֵן סִיּוּעַ לְדִידִי.

כז. אֲמַר מַר: שִׁיךְ עַל דְּבָרֵי תַּנָּא, וְגוֹפֵא עַל דְּבָרֵי אִמּוֹרָא, וְעֵין בְּרִש"י⁷ שֶׁכָּתַב וז"ל: שְׂאֵלְתִי אֶת מוֹרֵי מְגוּפָה דְּמִשְׁנָה דְּמִיתִי אֲנִי גִרְרָא בְּשִׁמְעֵתִין מִי שִׁיךְ לְמִיתְּנִי גּוֹפֵא בְּדָגְרָם בְּמִימְרוֹת הָאִמּוֹרָאִים וְאֵמֵר לִי רַבִּי מִשּׁוּם דִּהְיָ מִשְׁנָה מִן הַטְּהָרוֹת שְׂאִין מֵהֶם שׁוּם גִּרְרָא בְּעוֹלָם וְלֹא מִפְּרָשְׁתָּ כִּשְׂאֵר הַמִּשְׁנִיּוֹת לְפִיכָךְ נִזְהָג הַש"ס לֹמֵר גּוֹפֵא בְּדִי לְפָרֵשׁ, עַכ"ל. וּמ"מ מְצִינוּ גַם עַל אִמּוֹרָאִים אֲמַר מַר, וְעַל תַּנָּא – גּוֹפֵא.

כח. גּוֹפֵא: כְּשֶׁמֵּבִיא מִימְרָא אוֹ בְּרִיתָא אֲנִי גִרְרָא וְהֲדָר בְּעִי לְפָרוּשֵׁי בֵּה מִיּוֹדֵי אוֹ לְאַקְשׁוּיֵי עֲלֵהּ, מִהֲדָר לָהּ זִימְנָא אַחֲרִיתִי וְאֵמֵר גּוֹפֵא כְּלֹמֵר מִעֲקָרָא אֲנִי גִרְרָא הוּא וְהֵכָא גּוֹפֵא וְעָקֵר. אֲמַנְם לְשׁוֹן אֲמַר מַר שִׁיךְ גַּם אִף עַל מָה שֶׁהוּבָא לְעִיל לֹא אֲנִי גִרְרָא⁸.

כט. אֲמַר ר' פְּלוֹנִי אֲמַר ר' פְּלוֹנִי: רַבּוּ הָיָה וְשִׁמְעָה מִפְּנֵי,

6. גז, ב.

7. סוכה יד, א ד"ה משו"ה.

8. השל"ה, תושבע"פ כלל לשונות

הסוגיות אות ג' גופא.

אמר ר' פלוני משום ר' פלוני: לא שמעיה ממנו אלא מאחר שקבלה ממנו. [ויש לכלל הזה הרבה סתירות]^{8א}.
 ל. בורכא: פי' דבר הברוי מן הלב⁹, דבר שאינו הגון¹⁰, אינו עקר לשון בור¹¹. ולא שיד לשון זה אלא על אמורא דקאמר חדוש מטעמא דנפשיה¹².

לא. בחירתא: היא עדות, וי"א שעדיות אינו מלשון עדות אלא מלשון עדית וזהו בחירתא.

לב. אלא: הוא חרטה מקמיתא. ואין דרך התלמוד לומר אלא, היכא שלא הזכיר שם אמורא ברישא. וכתב ר' בצלאל אשכנזי בשטמ"ק שלפנינו אומר אלא גם בשלא הזכיר אמורא, אבל כשהזכיר שם אמורא לעולם אומר אלא, ומעמו של דבר דכיון דלא הזכיר שם אמורא, תלמודא הוא דשקיל וטרי בה ולא דעבד לה אוקימתה לגמרי ולכן לא שיד לשון אלא, דגם מתחלה לא היה אוקימתא לגמרי.

לג. אנדה. הנדה: כל פרוש שניכא בתלמוד על שום ענין שלא יהיה מצוה מעשית אלא בעניני דעות ומוסר ומעמי המצוות הוא אנדה, ואין למדין ממנה כשיש סתירה מהלכה.

נדה¹²³⁴⁵⁶⁷ שיש הרבה ענינים באנדה שאין אפשרות לפרשם בפשוטם, כי הנגלה הוא הגשמה להשי"ת ולפעמים חרוף וגדוף, הגזמה ודברי חלומות, ואנו מחיבים להאמין כי מורישי הקבלה האמתית אשר נודעו לצדיקים וקדושים וחכמים מבהקים אמרו הדברים דרך רמז וסוד נסתר, ומורים על ענינים גשניים העומדים ברומו של עולם, וחז"ל לא רצו לגלות הסודות להמון העם מפני זה גלו טפח וכסו עשרה טפחים, ופשוטי הדברים הם רק לבוש חיצוני ותחתיהם ענינים גשניים למשכילים¹³. ובירושלמי¹⁴ אמר ר' שמלאי מסרת בידי מאבותי

8א. עיין הקדמת סדה"ד.

9. שבועות יב, ב רש"י.

10. כתובות סג, ב רש"י.

11. חולין פח, ב רש"י.

12. יד מלאכי.

13. דברים אלה מכוארים ברמב"ם

בהקדמה לפיה"מ ובסנהדרין פ' חלק,

וברשב"א ובדברי הכותב בעין יעקב

במסכת ברכות ובשל"ה בתושב"ע"פ.

14. פסחים פ"ה ה"ג.

שלא ללמד אנדה לא לבבלי ולא לדרומי שהן גְּסִי הָרוּחַ וּמַעוּטֵי תוֹרָה – וּמִטֵּיִן הַדְּבָרִים פְּרָצוֹנִם וְאִינָם מְכֻנָּיִם אֶל הָאֻמָּת.
 לד. תא שְׁמַע: בא שְׁמַע וְאֶפְשָׁט לָךְ בְּעִתְּךָ, וְלִפְעָמִים בָּא שְׁמַע וְאֶקְשֶׁה לָּךְ.

לה. אָמַר פְּלוֹנִי: אֵינוּ בָּא לְחַלֵּק. פְּלוֹנִי אָמַר: עַל פִּי רַב בָּא לְחַלֵּק.

לו. בְּבִיכּוּל: ר"ל הַתּוֹרָה שֶׁנִּכְתְּבָה בַּכ"ב אוֹתִיּוֹת יְכוּלָה לֹאמַר דְּבַר זֶה אֲבָל לָנוּ אֵי אֶפְשָׁר לְאָמְרוֹ, א"נ כ"ב גּוֹטְרִיקוֹן: כְּתוּב בַּתּוֹרָה, בְּעֵינֵי אֲמָרִם אֶלְמָלָא מְקָרָא כְּתוּב אֵי אֶפְשָׁר לְאָמְרוֹ, וְרַש"י בַּתב¹⁴ וז"ל: כְּלוּמַר עַל פְּרָחְנוּ יֹאמַר בֵּן כְּאֵלוֹ¹⁵ (אֵי) אֶפְשָׁר לֹאמַר בֵּן, וְכֵן כָּל בְּבִיכּוּל שֶׁבַה־ש"ס, עב"ל. גְּמָצָא לְפִירֵש"י צָרִיךְ לְקָרוֹת בְּבִיכּוּל בְּחִירֵי"ק תַּחַת הַכ' וּשְׁב"א תַּחַת הַב', וּפְרוּשׁוֹ כְּאֵלוֹ יְכוּל¹⁶.

לז. אֶלְמָלָא: ר"ל אֵלוֹ לֹא. אֶלְמָלִי, ר"ל אֵלוֹ הָיָה.
 לח. שִׁיטָה: קַהֲלַת חֲכָמִים כְּשִׂיאָמְרוּ ר' פְּלוֹנִי וְר' פְּלוֹנִי וְר' פְּלוֹנִי כְּלָהוּ ס"ל, וְאֵין הֵלְכָה כְּשִׁיטָה. ור"ת חוֹלֵק.

לט. מְכַרְיֵעַ: כְּשִׁשְׁנֵי חֲכָמִים חוֹלְקִין, וְהַג' ס"ל כְּחַד מִנִּיהוּ אֶפִּילוּ בְּדָבָר א' וּבַהֲשָׂאָר חוֹלֵק עַל שְׁנֵיהֶם הָיוּ מְכַרְיֵעַ, וְהֵלְכָה כְּמְכַרְיֵעַ, אֲבָל כְּשֶׁהַג' אוֹמַר דְּבַר חָדָשׁ לֹא כָמַר וְלֹא כָמַר גִּקְרָא הַכְרָעָה שְׁלִישִׁית וְאֵין הֵלְכָה כְּמוֹתוֹ, וְיֵשׁ בָּזֶה עוֹד הֶרְבֵּה דַּעוֹת.

מ. תַּסְתֵּיִם: כָּל שְׂאוּמַר בְּלִשׁוֹן הַזֶּה ר"ל שֶׁבָּא לְהוֹכִיחַ דְּבַר שְׂלֹא יִדְעֵנוּ אוֹתוֹ עַד הַשְׁתָּא. וּכְשִׂאוּמַר תַּסְתֵּיִם ב' פְּעָמִים אִזּוּ נִשְׂאָר בֵּן כְּמִסְקָנָא וְזֶהוּ אֲמָרִם: תַּסְתֵּיִם דְּהַכִּי הוּא תַּסְתֵּיִם.

מא. יֵשׁ אוֹמְרִים: ר' נָתָן. אֲחֵרִים אוֹמְרִים – ר' מֵאִיר. [וְהוּא רַק בְּרַב הַמְּקוֹמוֹת].

מב. בְּאַמָּת אָמְרוּ: כְּאֵלוֹ הִיא הֵלְכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי¹⁷.

מג. תַּקְנָה: י"א שֶׁכָּל תַּקְנָה סֶתֶם הִיא תַּקְנַת עֲזָרָא.

14א. יומא ג, ב ד"ה כביכול. 17. כך כתב רבינו עובדיה תרומות

15. מהרי"ק מחק תיבת אי. פרק ב' מ"א עיי"ש.

16. השל"ה.

מד. רבנן דרבי רב: ר"ל התלמידים בני הישיבה. פי רב: לאו
רב ממש, אלא בית המדרש. אמרי פי רב: רב ממש
[עפי"ר].

מה. במקאי קמיפלגי: ר"ל באיזה סברא פליגי שנה אוסר וזה
מתיר.

מו. מאי ביניהו: פשהם שוים בדין וחלוקים בטעם, שואלת
הגמרא, מאחר שהם שוים בדין ל"ל שיחלקו בטעם.
מז. סגיא: הוא לשון הלוח ודרך של התלמוד, ולכך נקרא הלכה
לשון הלוח.

מח. גמירי להו הלכה למשה מסיני [והוא רק ע"פ רב].
מט. לא זו אף זו: פשהבבא השניה של המשנה משמיענו חדוש
יותר מבראשונה. ורבי היה יכול לשנות הבבא השניה והייתי
יודע מזה הראשונה, אלא דרך דרך התנא להשמיענו קדם את
החדוש המעט ואח"כ היותר מחדש. וכל מקום שאומר "וכן"
ע"פ רב באלו אמר לא זו אף זו, ואין לומר לא זו אף זו
פשהבבא האחת בכלל חברתה.

נ. זו ואין צריך לומר זו: פשהבבא הראשונה מהמשנה יותר
מחדשת מהשניה.

אין דרך התנא במשנה אחת שיהיו הב' בבות הראשונות
לא זו אף זו ובשניות זו ואצ"ל זו, וכן להפך. ודע שתרוץ זה
דהתנא נקט בדרך זו ואצ"ל זו, אינו מתרץ התלמוד אלא מדחק
גדול.

נא. סברא: צריך שתדע שבכלל תורה שבע"פ שקבל משה מסיני
נכללו גם דברים של סברא בשקול דעת האדם וכחם של
הלכות של סברא הם בדין תורה ממש. וכדאמרינן בריש
זבחים¹⁷ איבעית אימא סברא ואיבעית אימא קרא, דקרא וסברא
שניהם שקולין בדברים הנטבעים בשכל האדם באלו נלמד
מקראי, והרבה פעמים¹⁸ אקשי הגמ' ל"ל קרא סברא הוא.

17. דף ב', א.

18. עיין כתובות כב, א, ובב"ק מו, ב.

וּבְמָקוֹם דְּאִיכָא סְבָרָא וּקְרָא וְלֹא הִקְשָׁה הַגַּמ' ל"ל
קְרָא סְבָרָא הוּא. כְּתִבּוּ הַתּוֹס' 19 דִּישׁ דְּבָרִים שְׁאִין הַסְבָּרָא
פְּשׁוּטָה כָּל כֹּךְ וְצָרִיד הַפְּסוּק לְהַשְׁמִיעֵנוּ הַסְבָּרָא.

נב. שְׁמַע מִיָּנָה: כְּשֶׁנֶּכְפַּל שְׁמַע מִיָּנָה הָרִי זֶה מִסְקֶנֶת הַסְגִּיא אֲבָל
אִם לֹא חֲזָרוּ וְכָפְלוּ אֵין זֶה הַמְסָקָנָא.

נג. הִלְכָּה וְאֵין מוֹרִין בֵּין: אַעפ"י שְׁנַפְסָק הָרִין לְהִתֵּר מ"מ אֵין
מוֹרִין בֵּין כְּרִי שְׁלֹא יֵצֵא מִתּוֹךְ זֶה תִּקְלָה.

נד. הָכִי נָמִי מִסְתַּבְּרָא: דִּיקָא נָמִי: הַהֲבִדֵּל בִּינֵיהֶם הוּא: פִּי
ה"נ מִסְתַּבְּרָא הוּא כְּשֶׁמֵּבִיא רֵאזִיה לְדַבְּרֵיו מִמָּקוֹם אַחֵר
וּמִכְרִית סְבָרָתוֹ בְּאוֹתוֹ מֵאֲמַר אוֹ מִשְׁנָה אוֹ בְּרִיתָא, וְשִׁיטָּה
דִּיקָא נָמִי הִיא כְּשֶׁהֲרֵאזִיה שְׁמֵבִיא אֵינָה חִיצוֹנִית רַק מִן הָעֲנִין
בְּעֶצְמוֹ מִן הַלְשׁוֹן אוֹ הָעֲנִין 20.

נה. חֲסוּרֵי מִיחְסָרָא, הָכִי קֹאמֵר: הַהֲבִדֵּל בִּינֵיהֶם הוּא: פִּי
חֲסוּרֵי מִיחְסָרָא הוּא כְּאִשְׁרֵי חֲסֵר מִן הַמֵּאמֵר אוֹתוֹ עֲנִין
לְגַמְרֵי וְלֹא נִמְצָא בּוֹ לֹא בְּכַח וְלֹא בְּפִעֵל. אֲמַנְסֵם הָכִי קֹאמֵר
ר"ל שְׁחֲסֵר מִשֵּׁם אוֹתוֹ עֲנִין בְּפִעֵל אֲבָל הוּא בְּכַח אוֹתוֹ לְשׁוֹן
בְּדַחֵק 21.

נו. הָא דְּאֲמַרִּין אֵין לְמַדִּין מִן הַכְּלָלוֹת: הֵינּוּ דְּוָקָא בְּדַבְּרֵי הַתְּנָאִים
מִפְּנֵי שֶׁהֵן שׁוֹנִין דֶּרֶךְ קִצְרָה. אֲבָל בְּדַבְּרֵי הָאֲמוּרָאִין, הַכְּלָל הוּא
דְּוָקָא, דֶּרֶךְ הָאֲמוּרָא לְפָרֵשׁ 22.

נז. כְּשִׁיבָא בְּמִשְׁנָה חֲדוּשׁ מִכַּח יְתוּר שְׁאֵנוּ מְבִינִים בְּזֶה חֲדוּשׁ אֵין
לָנוּ לְתַפֵּס אֶת הַחֲדוּשׁ הַמְרַבָּה אֲלֹא תַפְסָתָּ מַעֲטַ תַּפְסָתָּ.

נח. הִלְכָּה לְמִשְׁנָה מְסִינִי: הִלְכוֹת מְקַבְּלוֹת מְסִינִי בְּלִי שׁוּם
אֲפָשְׁרוֹת לְפָרֵשׁם בְּקָרָא כְּגוֹן: חֲצִי גִזְק צְרוּרוֹת 23, וְכַמו"כ הִלְכוֹת
מְקַבְּלוֹת מְסִינִי בְּפָרְטִי וּבִתְנָאִי הַמְצוּוֹת בְּלִי שׁוּם אֲפָשְׁרוֹת
לְפָרֵשׁם בְּקָרָא. וְיִשְׁנָה מְצוּה אַחַת שִׁישׁ בָּהּ שְׁלֹשָׁה סוּגֵי הִלְכוֹת

19. שְׁבוּעוֹת כב. ב. קִנְפִּנְטוֹן.
20. דְּרַכִּי הַגַּמ' לְגֵאוֹן ר"י בְּר"י 22. וְעֵיין בְּעִירוּבִין סו, א תוֹר"ה כָּל
קִנְפִּנְטוֹן. מְקוֹם, וּבִהְגֹּהוֹת הַרְש"ש שֵׁם.
21. דְּרַכִּי הַגַּמ' לְגֵאוֹן ר"י בְּר"י 23. ב"ס ג. ב.

ומזה יהיה אפשר לקבל משג ברור בזה. הנה מצות תפלין נאמר בתורה וקשרתם לאות על ירך והיו למטפות בין עיניך. והיינו עקר המצוה שיהיה התפלין על היד ובין העינים, זהו שנאמר בתורה. אולם לא נדע הפרוש מה הוא מטפות, ואיזהו מגין הפרשיות כל זה לא נאמר מפרש בתורה. והיה מקבל לחז"ל מהר סיני מספר הפרשיות ואיכותן. והסמיכו דבר זה לקרא טט בכתיפי שתיים, פת באפרקי שתיים²⁴, וזהו פרוש מקבל מסיני וחכמים הסמיכוהו אקרא. ולא נכלל זה בכלל הלכה למשה מסיני.

ואמנם דין התפלין שיהיו מונחים במקום שער ולא בין העינים ממש נפק"ל לאבי מקרחה בגז"ש^{24א}, ועל יד שמאל נלמד מדכתיב על ידכה - מלא ה"א, ודרשו יד ביה²⁵. וכן מה שאין בותבין התפלין על עור בהמה טמאה מדכתיב למען תהיה תורת ה' בפיד מן המתיר בפיד²⁶ כל אלו הם דינים שחז"ל הוציאו מהדרשות שהתורה נתנה לידרש בה.

אולם יש בתפלין עשר הלכות בלי שום אפשרות לפרשם בקרא (א) שיהיו כתובין בדיו. (ב) שיהיו נכתבים על הקלף במקום בשר. (ג) שיהיו מרבעות ושיהיו תפירתן ברבוע. (ד) שיהיה בעור של ראש צורת שין מימין ומשמאל. (ה) שיכרך הפרשיות במטלית. (ו) שיכרך אותם בשער. (ז) שיהיו תופרין אותן בגידין. (ח) שיהיה להם מעברתא. (ט) שיהיו הרצועות שחורות. (י) שיהיה הקשר של ראש בצורת ד', כל אלה הם הלכות למשה מסיני. וכך הוא לשון הרמב"ם²⁷ וכלם אעפ"י שהם מקבלים מפי משה לא נאמר בהם הלכה למשה מסיני שאין לומר פרי עץ הדר הוא אתרוג הלכה למשה מסיני או חובל בחברו משלם ממון הלכה למשה מסיני ששכר נתברר לנו שאלו הפרושים כלם מפי משה ויש להם רמזים במקרא, או יוציאו אותם בדרך מדרכי הסברא כמו שאמרנו ועל פן כל דבר שאין לו רמז במקרא ואינו נקשר בו ואי אפשר להוציאו בדרך מדרכי הסברא עליו לבדו נאמר הלכה משה מסיני.

24. סנהדרין ד, ב. 25. מנחות לו, א. 26. שבת קח, א.

27. בהקדמתו לסדר זרעים.

24. קידושין לו, א.

ובשביל זה פשארנו שעורין הלכה למשה מסיני הקשו²⁸ עלינו, ואמרו: מפני מה אתם אומרים שהם הלכה למשה מסיני והנה שעורין נרמז עליהם בפסוק באמרו ארץ חטה ושעורה, תהיה התשובה שהיא הלכה למשה מסיני ואין לשעורין עקר להוציא אותם ממנו בדרך סברא ואין להם רמז בכל התורה אבל נסמכה זאת המצוה לזה הפסוק לסימן כדי שיהא נודע ונזכר ואינו מענין הכתוב, וזה ענין מה שאמרו, קרא אסמכתא בעלמא בכל מקום שיזכרוהו, עכ"ל הרמב"ם. ואמנם לענין אסמכתא כתב הריטב"א²⁸ וז"ל: שכל מה שיש לו אסמכתא מן הפסוק העיר הקב"ה שראוי לעשות פן, אלא שלא קבעו חובה ומסרו לחכמים וזה דבר ברור ואמתי, ולא בדבר המפרשים האסמכתות שהוא בדרך סימן שנתנו חכמים ולא שפגנת התורה לכך ח"ו ישתקע הדבר ולא יאמר, שזו דעת מינות הוא, אבל התורה העירה בכך ומסרה חיוב הדבר לקבעו לחכמים אם ירצו כמש"כ ועשית ע"פ הדבר אשר יגידו לך ולפיכך תמצא החכמים נותנין בכל מקום ראיה או זכר או אסמכתא לדבריהם מן התורה פלומר שאינם מחדשים דבר מלפס וכל תורה שבע"פ רמזה בתורה שבכתב שהיא תמימה וח"ו שהיא חסרה פלום, עכ"ל הריטב"א.

וכתב הרמב"ם²⁹ דבית דין הגדול היה קובע ופוסק הלכה על פי ב' דרכים: א) ממה שהיו דורשים באחד מי"ג מדות שהתורה נדרשת. ב) ממה שנגמסר בקבלה הלכה לממ"ס³⁰. [ונאמר בתורה] ועל המשפט אשר יאמרו דברים שלמדו אותם מן הדין באחת מן המדות שהתורה נדרשת בהן, מכל דבר אשר יגידו לך זו הקבלה שקבלו איש מפי איש, והנפק"מ ביניהם דאם הלכה זו קבעו ע"י מדרש שבאחד מי"ג מדות יכול ב"ד גדול אחר לדרש באחד מן המדות כפי שנראו בעיניו, אבל כשב"ד קבעו ההלכה עפ"י הלכה למשה מסיני אי אפשר לב"ד אחר לסתור ההלכה דהא הלכה

28. עירובין ד, א ועיין בהגהות 29. פ"י מהלכות ממרים.

מהר"ם שטראשון שם. 30. עיי"ש בהלכה ד'.

28א. ר"ה טז, א ד"ה תניא.

מִקְבֵּלָהּ הִיא לְמֹשֶׁה מִסִּינַי. וְדִבְרֵי קִבְלָהּ אֵין בָּהֶם מַחֲלָקֶת
לְעוֹלָם וְכָל דָּבָר שֶׁתִּמְצָא בּוֹ מַחֲלָקֶת בִּידוּעַ שְׁאִינוֹ קִבְלָהּ מִמֹּשֶׁה

רַבֵּנּוּ³¹

אוצר החכמה
1234567

נַט. אֵל תִּקְרִי: הַדְרָשׁוֹת הַנֶּאֱמָרִים בְּשׁ"ס בְּלִשׁוֹן אֵל תִּקְרִי בְּךָ
אֶלָּא בְּךָ, יִבְאָר עַל פִּי רַב רַק בְּחִלּוּף אוֹתִיּוֹת בֵּין שְׁמָאֵל לְיִמִּין,
וּבְחִלּוּף הַנִּקְדּוֹת וְהַהֲבָרוֹת כְּמוֹ אֵל תִּקְרִי שְׁמוֹת אֶלָּא שְׁמוֹת³²,
כִּי אֵין בְּלִתֵּךְ אֶלָּא בְּלִתֵּךְ³³, אֵל תִּקְרִי וְשֵׁם דְּרָךְ אֶלָּא וְשֵׁם
דְּרָךְ³⁴.

וְהָא דְאִמְרִינֵן בְּגִמְרָא בְּרֻכּוֹת³⁵ אֵין עוֹמְדִין לְהַתְפַּלֵּל אֶלָּא
מִתּוֹךְ כְּבֹד רֹאשׁ שְׁנֶאֱמַר הָבּוּ לָהּ בְּהַדְרָת קֹדֶשׁ אֵל תִּקְרִי
בְּהַדְרָת אֶלָּא בְּהַדְרָת פִּרְשׁ מֵהֲרַצ"ח דְּכִבְרֵי אִמְרוּ בִּירוּשְׁלָמִי³⁶,
דְּלֹא מִימְנָעִי רַבָּנִן לְדַרְשׁ מִחִלּוּף בֵּין ה"א לְחִי"ת. וְהַטַּעַם מִשּׁוּם
דְּבִימִיָּהֶם הָיוּ כּוֹתְבִים ה' כְּמוֹ ח' דְּרָגַל שְׁמָאֵל הָיָה מְחַפֵּר כְּמוֹ
בְּחִי"ת.

אֲמַנָּם הֲרַמְבַּ"ם פֶּתַח³⁷ דְּכָל הַדְרָשׁוֹת הַנֶּאֱמָרוֹת בְּגִמְרָא
בְּדִרְךְ אֵל תִּקְרִי הֵמָּה רַק דְּרָךְ מְלִיצוֹת הַשִּׁיר ע"ד שְׁאִמְרוּ³⁸
אִגְמְרִי בְּסִימָנִין לְמַעַן יִהְיוּ נִשְׁמָרִים בְּכַח הַזִּכָּר ע"י פֶּתַח קֹדֶשׁ
שֶׁהִסְמִיכוּ עֲלֵיהֶם³⁹, וְכַעֲיִן שִׁיטָּתוֹ בְּ"אֶסְמִכְתָּא" בְּפִסְעֵיף הַקָּדָם.

ס. דְּבִרֵּי תוֹרָה: נִכְלָל בְּזֶה דְּבָרִים הַמְּפָרְשִׁים בְּתוֹרָה אוֹ שְׁלֵמְדוֹ
בְּהִלְכָּה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי⁴⁰, אוֹ מְדַרְשָׁה מֵהַפְּתוּב⁴¹.

סא. דְּבִרֵּי סוֹפְרִים: נִכְלָל בְּזֶה דְּבָרִים שְׁלֵמְדוֹ בְּהִלְכָּה לְמֹשֶׁה

31. ועיין בספר חות יאיר סימן

קצ"ב שהוכיח שיש גם מחלוקות

בהלכה למשה מסיני, וצ"ע.

32. ברכות ז, ב.

33. ברכות י, א.

34. מו"ק ה, א.

35. ל, ב.

36. שבת פ' כלל גדול.

37. במורה נבוכים פ' מ"ג לשלישי.

38. עירובין כא, ב.

39. ותמה ע"ז הגאון מהרצ"ח בר"ה

יג, ב דמדברי הגמרא התם משמע

דדרשות גמורות המה.

40. עיין סוכה ו, ב רש"י ד"ה דבר

תורה ובברכות יט, ב וברש"י.

41. עיין ב"מ מח, א.

מְסִינִי⁴², וכמו"כ פְּרוּשֵׁי הַתּוֹרָה שֶׁפִּרְשׁוּהוּ חֲכָמִים⁴³, וְכֵן גְּזֵרוֹת
וְתִקְנוֹת חו"ל⁴⁴.

סב. דִּבְרֵי קִבְלָה: סִפְרֵי נְבִיאִים וּכְתוּבִים נִקְרְאִים בְּפִי חֲכָמִים דִּבְרֵי
קִבְלָה, וְהָרִאשׁוֹנִים כָּתְבוּ⁴⁵ ב' פְּרוּשִׁים עַל זֶה וז"ל: דִּבְרֵי
נְבִיאֹת קָרִי לָהּ דִּבְרֵי קִבְלָה עַל שֵׁם שֶׁהַנְּבִיאִים קוֹבְלִים וְצוֹעֲקִים
עַל צְרוֹת הַנִּרְאוֹת לָהֶם בְּחִזּוֹן, כְּדִמְתַּרְגְּמִינָן אִם צָעֵק יִצְעֵק אֵלַי
— אִם מִקְבֵּל יִקְבֵּל, וַיֵּשׁ מִפֶּרֶשׁ קִבְלָה שֶׁכֵּלָם קִבְּלוּ נְבוֹאָתָם
מִמֶּשֶׁה רַבֵּנוּ ע"ה, וְכֵן אָמַר יִשְׁעִיָּה קִרְבוּ אֵלַי שְׁמַעוּ זֹאת לֹא
מִרְאֵשׁ בִּפְתָר דִּבְרֵי מֵעַת הָיִיתָה שֵׁם אֲנִי וְעַתָּה ה' אֱלֹקִים
שְׁלַחְנִי וְרוּחוֹ ע"כ⁴⁶. וּמִכָּל מָקוֹם מְצִינוּ לִפְעָמִים שֶׁקָּרְאוּ דִּבְרֵי
נְבִיאִים דִּבְרֵי תּוֹרָה⁴⁷ וְכָתְבוּ ע"ז הָרִאשׁוֹנִים דִּמָּה שֶׁאָמְרוּ דִּבְרֵי
תּוֹרָה. הוּא לֹא דוֹקָא.

אֲחֵרֵי הַחֲכָמִים

42. עיין רמב"ם בפיה"מ לכלים פי"ז מי"ב.

43. סנהדרין פח, ב.

44. עיין קידושין לט, יבמות כ, ב.

45. בשטמ"ק ב"ק ב, ב.

46. ועיין בהגהות מהרצ"ח לתענית טו, א.

47. עיין מו"ק ה' א ב"ב קמז, א ועוד.